

ALİ OSMAN KOÇKUZU*

İLE...

Saffet KÖSE

Mehmet HARMANCI

Halil UYSAL

M. Harmancı: *İlim tabsilinde bulunduğunuz dönem, yaşınız itibariyle, bir geçiş dönemiymi. Medrese kökenli hocaların yeni eğitim sistemine ve uygulamalarına ayak uydurmaya çalıştıkları bir dönem yani...*

Bu konuda neler söylemek istersiniz? Böyle bir dönemin avantaj ve dezavantajları nelerdir sizce?

Konya İmam-Hatip okulu olarak, diğer altı imam-hatip okulundan -belki İstanbul hariç tutulabilir- oldukça iyi durumumuz vardı. "Medrese kökenli hocalar" deyimi, kısmen bizim öğretmenlerimiz için geçerli idi. Hepsine rahmet dilediğim bu zatlardan, ismini unuttuğum olursa aflatını dilerim. Hepsine çok çok borçlu bulunmaktayız. En az iki hocamız vardı ki, onlar: Tahir Elliiki ve Fatih Göktay beylerdi; bunlar, modern medrese -devletin islah projelerinden sonraki medrese- mezunu idiler. Bu zatlar aynı zamanda, İstanbul Dârü'l-Fünûn İlähiyat Fakültesini bitirmişlerdi. Okudukları medresede ise; yabancı dil, matematik ve teknik bilimler, felsefi disiplinler okumuş insanlardı. Bunların dezavantajı, 1935-1951 yılları arasında, ya ilkokul öğretmenliği yaparak köylerde kalmış olmaları veya eğitim-öğretim dışında kalarak, ilk yapılarını nispeten yitirmiş olmaları idi. Fakat onlar okulumuza gelince, yaşları ellinin üstünde olmasına rağmen çok güzel çalıştılar ve çok faydalı oldular.

Bir başka hoca grubu, Müftü Abdullah Ulubay gibi, Kuzât mezunu olan; Osmanlı öğretim kurumlarında din bilgini ve hukukçu olarak yetişen kimselerdi. Bunların yaşları yetmişin üstünde idi. Onların bulunması bizim açımızdan dezavantaj idi, çünkü onlar, çok üst düzey Osmanlı din ve medeniyet kültürüne, bilim an'ane ve ahlâkına sahip idiler. Dilleri nispeten daha ağır idi. Başlangıç halindeki öğrenciden çok, imam-hatibe girmeden, bir şeyler öğrenmiş olanlara daha faydalı idiler. İki hocamız vardı: Mevlit Özer ve Ömer Budak efendiler, yaşları yetmişin üzerinde olmasına rağmen bu zatlar, el-Ezher çıkışlı oldukları için pratik Arapçayı da mükemmel bilen kişilerdi. Öğretim kurumlarından en az kırk yıl aralı kalmaları, onları da nispeten etkilemişti. Bir tane Saraybosnalı en az

Prof. Dr. Ali Osman KOÇKUZU

1936'da Konya'da doğdu.

1963 Y.İ.E.'yi bitirdi.

1972'de doktorasını tamamladı.

1985'de doçent, 1988 yılında da profesör oldu.

Eserleri:

1- *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, İstanbul, 1983.

2- *Hadis'te Nasib-Mensub Meselesi*, İstanbul, 1985.

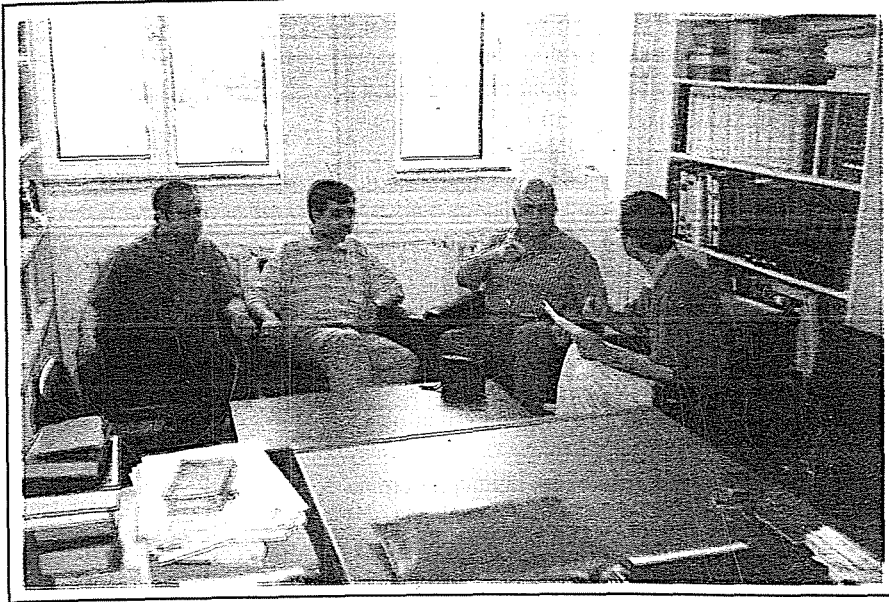
3- *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahidlerin İtikad ve Teşri Yönünden Değeri*, Ankara, 1988.

dört/beş dil bilen modern öğretimi çok iyi yürüten, Hamit Özyakuk bey vardı. O da çok yaşlı idi. Fakat, pedagojik formasyonu çok yüksek olduğu için; Arapça, Farsça, Fransızca derslerinde öğrencilerin rehberi olmuştur.

1956'lı yıllarda, Hüseyin ve İbrahim Atay kardeşler, Bağdat mezunları olarak okulumuza geldiler. Bu da öğretim kadrosunu güçlendirdi. Genç hocalardan büyüğü, çok kısa bir müddet sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Kürsüsü'ne asistan olarak ayrıldı. Rahmetli İbrahim Bey'den çok yararlandık. Allah onu güzel ahlâkına uygun cennetine koysun. Pederleri ve validelerine rahmet etsin.

'Sarı İmam' olarak anılan Bâyezit imam-hatiplerinden bir zat idi pederleri. Sınıf arkadaşımız Mustafa dahil, üç kardeşi de iyi yetiştirmişti hoca efendi. En zayıfları Mustafa Atay da, en azından çelik hafız idi.

Bu kadro, daha sonraki yıllarda, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu hocalarla yürüdü. 1963'ten itibaren de, artık bu okullarda okumuş olanlar, kendi kurumlarına hoca olarak döndüler. Kadrolar gelişti. Yüksekokul mezunu olmamakla beraber, Arap dili ve edebiyatında öğretmen olarak görev yapan Mehmet Ulucan, genç hocalar içinde en faydalı öğretmenlerdendi.

1951-1958 İmam Hatip okulu, Konya'da, kültür derslerini asker kökenli öğretmenlerin verdiğ çok sağlam bir yapıya sahipti. Liselerden gelen hocalar da, bizleri iyi yetiştirmek için gayret etmekteydiler.

Bu dönemi şöyle değerlendirebiliriz; büyük imkansızlıklara rağmen, çok

başarılı bir öğretim dönemi. Öğretim kadrosu, bu tarihten sonra bu düzeye hiç erişememiştir. Okullar çoğalınca, Türkiye'de vasıflı öğretmenlik yara almıştır.

Yaşı itibarıyla medreseye yakın olmayan Fars Dili ve Edebiyatı

öğretmenimiz, merhum hocamız Arif Etik, geniş kitabiyat birikimi ve Türk ve Fars edebiyatlarına derin ve aşk derecesindeki nüfuzu ile, hem İmam-Hatip okulunda, hem de Yüksek İslâm Enstitüsünde, öğrencilerinin muallimi ve rehberi olmuştur.

M. Harmancı: *İlim yoluna girmenizde ne ya da kim etkili olmuştur? Hangi düşünceler sizi bu yöne doğrultmuştur?*

Ben ilkokula sekiz yaşında gittim. O vakit, ilkokul döneminde, okullar ikili öğretim yapmazlardı. Bu dönemde, Konya'nın Durakfakih mahallesinde, Mahmut Şevket Paşa ilkokulunun doğusunda bir evde oturduk. 'Çukur Mehtap' adıyla anılan bu kurum bugün çocuk bahçesidir. Bu mahalle aynı zamanda büyük âlim ve ahlâk mürşidimiz Hacıveviszâde Hacı Mustafa Kurucu Efendimizin de mahallesidir. İlkokul süresince öğrenciler ikindi namazlarına Sultan Selim Câmî'ne gidip, orada imkânlar elverdiği ölçüde Kur'ân-ı Kerîm okurlardı. İmkân ile kasım, okutacak kişinin bulunması. Çünkü bu, resmen suç idi ve herkes de buna cesaret edemezdi. Biz, câmî'n müezzini rahmetli hocam ve büyüğüm Süleyman Gülderen eliyle Kur'ân'ı öğrendik. Bu zat Mustafa Efendi hocanın damadı oldu daha sonra. Belki de Hoca Efendi'nin isteği üzerine bizleri okuttu. İlk defa, daha uygun olur düşüncesiyle Pirî Mehmet Paşa Câmî'ne gidiyorduk. Orada müezzin olan Enver Efendi, bizi namaz sonu, Siyavuş Paşa türbesine alıyor, biraz okutuyor. sonra "siz biraz çalışın, ben gelirim" diyerek gidiyordu. Biz de iki kardeş -ağabeyim Hasan Koçkuzu ile- sandukaya bakarak korkuyorduk. Daha sonra babamıza durumu anlattık ve Sultan Selim Câmî'ne geçtik. Orada usûl şu idi; ikindi namazını orada kılacaksınız. Eğer durum müsait ise hoca sizi okutacak, değilse, o türbe etrafındaki kapıdan kaçacak. sizi polisler biraz korkutacak, okumadan evinize döneceksiniz. Bazan da takip azalacak, rahat okuyacaksınız. Bu beş yıl sürdü. En az üç/beş hatim yapuk. Hatırlayabildiğim üç ağabey daha vardı orada, hocanın ahbâbının çocukları: Muammer Öztapak, Hanefi Çınar ve Muzaffer Kirtiş.

İlkokul böyle faydalı geçti. Hatta bir ara hocamız Kapı Câmî'ne müezzin oldu. Altı/sekiz ay sabah namazında Kapı Câmî'ne gitmek için. Bugün bunu yapacak durumda değilim. Demek ki o zaman daha azimli ve daha inançlı imişiz.

Bulgur Tekkesi'ne hafız olmak için yazıldık. Öyle zannediyorum ki, ağabeyimle kendimiz, fotoğrafları çektirdik, belgeleri hazırladık. Onu aldılar, beni de, "yazları gelebilir" deyip kabul etmediler. 1949-1952 yılları arasında Kur'ân Hafız Kursunda hafız oldum. Hakkı Özçimi başkanlığında bize şu zatlar emek çektiler: Âmil Sütedede, Sadırları Mustafa Efendi Hoca, Hüseyin Tekinbaş, Şaban Haksever, Ahmet Atıcı ağabeyler. Mehmet Şeker. Haydar Albayrak, Ahmet ve Hasan Küçük kardeşler, müftülük kâtibi Mehmet Efendi ve bir müddet Derbentli Hacı Mustafa Efendi. Bunların ö-

teki âleme göçenlerini rahmetle, sağ olanlarını da sağlık dileklerimizle anarım. İsmi unuttuklarımıza da her türlü iyi dileklerimiz arz ederim.

Hatırladığıma göre bir akşam eve gazete getiren babam, "İmam-Hatip Okulları" isimli bir tür mektebin açılacağı haberini verdi. Gazete 1948'lerde bu haberi yazmıştı. Haber 1951'de tahakkuk etti. Ben tam Kur'ân hafızlığının yansını biraz geçmiştim. 1934 doğumlu olanların bir bölümü, işi yarıda bırakıp okula yazıldılar. Mecbur idiler. Biz de ertesi sene gitтік. Yönlendirme böyle oldu. Okulun mahiyetini de bilmiyor idik o zamanlarda. Okuduğumuz yedi yılda: "İstikbâliniz yok, niçin o okula gittiniz" ikazı, birçok arkadaş gibi bana da yapıldı. Son yılın yarısını Ulurmak İlkokulu'nda bitirdim. Müdürümüz -ölmüşse Allah rahmet etsin- Nedim Ülgen Bey: "Dilenci mi olacaksın, niçin o okula gittin?.." yollu uyarılarda bulundu. Bu uyarı elli yıllık dönemde maşaallah pek çok gence yapıldı. Fakat, aradan yedi yıl geçti, bir ikindi üzeri, İplikçi Câmî'nin önünde rastladım kendisine. Kucakladı ve, "Çok iyi bir seçim yaptınız İmam-Hatibe gitmekle..." yollu hislerini belirttiler. Ben de hem onun, hem de kendi adıma çok sevindim, hâlâ de sevinirim.

Keşke o dönemde bizim gibi, geliri az olan aile çocukları yanında, üst düzey kazancı olan, eşraf çocukları da bu nöbete omuz verse idiler. Sonuç toplumumuz açısından daha farklı olacaktı.

Hadis anabilim dalını seçmem, evvelce de bir vesile ile arzettiğim gibi, evimizdeki bir toplantıda, büyük müşid Fahrreddin Kulu efendimizi, Sadrettin Konevî'den yaptığı bir tercümenin okunuşu sırasında duyduğum birkaç cümle ile oldu. Sadreddin Konevî vasiyetnâmesinde: "Beni fakihlerin değil, muhaddislerin açıkladığı gibi gasledin; cenâzemi yıkayın..." buyurmuş. Çocuk aklımla ben bu kısımdan olmayı diledim. Çay bile dağıtamayacak kadar küçük idik. Veya büyükler bu işi yaptığı için, odanın bir köşesinde bu sözlerin okunduğunu işittim. Ben Sadrettin Konevî kimdir bilmiyordum. Ama Fahrreddin Kulu (bizlerin deyişi ile Hoca Dedemiz) büyük bir âlim, veli-fillâh idi bizim aklımızda öyle yer etmişti. Küçük yatışan beri biz öyle bir terbiye ile büyümüştük. Onun yazdığı bir yazıda böyle bir cümle vardı ve Allahu a'lem beni hadise o yönlendirdi. Fahrreddin Kulu efendi hazretleri, Haciveyiszâde'den on yaş büyük, aynı terbiye ve öğretim kurumlarında yetişmiş ve orada görev yapmış bir zattu. 26 Temmuz 1950 yılında öteki âleme göç ettiler.

Bütün bu hatıra notlardan önce şunu belirtmem daha doğru olacaktır. Konya İmam-Hatip okulu, ağabey/öğrencilerin bulunduğu bir okuldu. Öyle zannediyorum ki, o tarihte birçok okul öyle idi. Ağabey-öğrenci, bugünkü frenk tabiri ile, karizması olan bir kişi idi. O, teneffüslerden tutunuz, yaz tatillerine kadar, durmadan yeni öğrendiklerini ve tecrübelerini, öğrenci arkadaşlarına aktarır ve önemli bir tesir meydana getirirdi. Birçok ağabeyimizin üzerimizde etkisi olduğunu kabul etmekteyim. Kendi emsalleri dahil, değerli ağabeyim ve hocam Profesör

Doktor Hayreddin Karaman'dan, o gün ve o günden bugüne etkilenmeyen arkadaşım hemen hemen yok gibidir. Onun varlığı, gerek orta dereceli öğrenim hayatımızda ve gerekse yüksek tahsil ve görev hayatımızda bizim önümüzde ışık olmuştur. Zaman zaman onu üzdüğümüz anlar mutlaka olmuştur. Ama ondan gördüğümüz istifadeyi, hiçbirimiz inkar edemeyiz. Devamlı yâdettiğimiz bir husustur bu. Allah sıhhat ve âfiyetli ömürlerini uzun etsin.

"İlim yoluna girdik mi, girmedik mi?" o da ayrı bir konudur. Onun açıklaması ise uzun zaman alır. Burada sizin deyiminizi ben, resmî görev ve öğrenim-öğretim hayatımız olarak anlamaktayım.

M. Harmancı: *Uzun yıllarını ilme, öğrenmeye, öğretmeye vermiş birisi olarak geçmişe dönüp baktığımızda hayıflandığınız, "keşke şunu da şöyle yapmışaydım" dediğiniz husus/hususlar var mıdır?*

Böyle bir pişmanlık duyduğum husus şimdi hatırlamıyorum. Hayatımda vukua gelen olaylar, "öyle olması uygun görülmüş ki, Allah tarafından öylece yaratılmış; biz bunların hatalı olanlarında kusur sahibiyiz. Ama başarı sadece Allah'a aittir. Pişmanlık yok da, hayatı daha iyi değerlendirme noktasında, vakti daha iyi değerlendirme yolunda, hayıflanma demesek bile; "acaba daha iyi nasıl olabilirdi?" şeklinde düşünceler olabilmektedir.

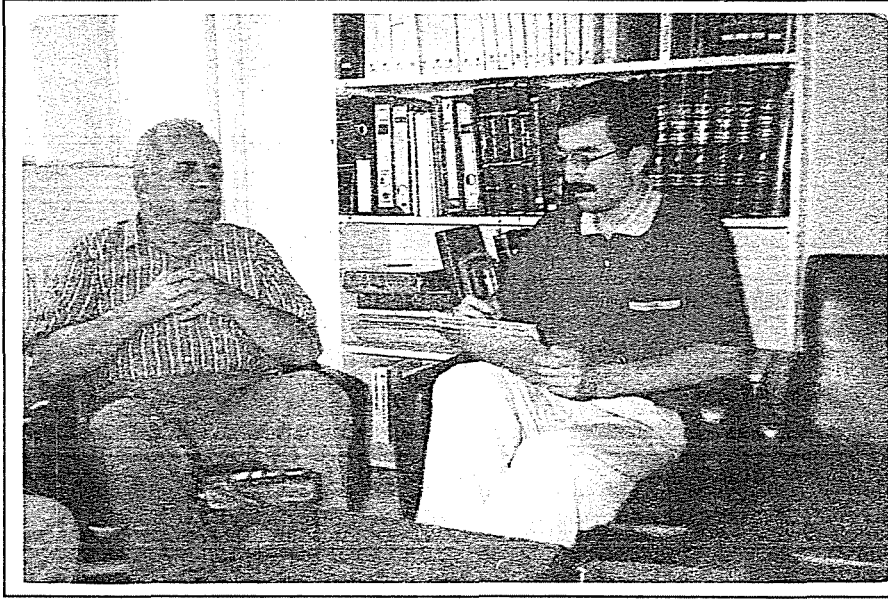
Bunlara birkaç örnek vermek isterim: Meselâ, orta öğrenimde, Prof. Dr. Muhammed Hamidullah ve Prof. Dr. Muhammed Tayyib Okıç beylerin imkânları gibi, gerek aile ve gerekse muhit ortamları bakımından; bize çok sayıda doğu ve batı dili öğretebilecek bir vasatı arzu ederdim. Prof. Dr. I. Goldziher, Prof. Dr. H. Ritter gibi; her üç kitabî dini de iyi bilen; onların ilâhiyatlarını çok iyi tanyan, İbranca, Süryanca, Klasik Yunanca bilen, ama Muhammed aleyhisselâmin yolunda olan, mü'min, muvahlid bir öğretim üyesi olarak, bu iki kitabî dinin sâliklerine İslâm'ın fezâilini ve iman esaslarını öğretmeyi isterdim. Bu mübarek mekanları görmeyi, oralarda görev yapmak isterdim. Asıl en büyük isteğimin yerine gelmesini Allah'tan isterdim; her üç kitabî dini çok iyi bilen, onların dillerine vâkîf, polat gibi İslam imanı taşıyan; sayıları yüzleri bulan, Tel-Aviv'de az önce Musevî gençlere Tevrat'ın tefsirini okuturken, odasında Mescid-i Haram'a dönerek, Duha namazını edâ eden Müslüman-Türk ilim adamı. Böyle bir projenin tahakkuku, İslâmın, özellikle de müslümanların, kitabî din mensuplarına barış adına en büyük iyiliği olacaktır. Salahaddin-i Eyyübî'den, Osmanlı yönetiminden gördükleri barış dünyasını Kudüs ve civarındaki kutsal mekanlar ve oraların sakinleri tekrar görecektir. Buna her zaman: aaah, keşke... derim, denilmesini isterim.

Yüksek dinî tahsil ve İmam-Hatip liselerinin elimizden çıktığı şu günlerde; "aaahh...kırk yıllık imkânı daha iyi kullansaydık..." derim elbette. Bana öyle geliyor ki, bugün beğenmediğimiz görev hayatımız, emeklilikten sonra, gözümüzde daha da azizleşecek ve "daha iyi geçirebilirdik bu zamanları"

isteği, daha derinden duyulacaktır. Ne var ki, kötülüğe yardım etmemeğe çalıştık, iyi bir şeyler yapmayı istedik, ama başarabildiğimiz işte bu kadar. Kusurlarımız vardır şüphesiz. Ama niyetimizin kötü olduğunu kimse iddia edemez. Çünkü biz kendimizi bilmekteyiz. İslâma dost olmayanlara da merhamet edecek kişiler, yine müslümanlardır. Bu nokta hiç unutulmamalıdır.

M. Harmancı: *Hayatınızda dönüm noktası olmuş kişiler veya olaylar var mıdır. anlatır musunuz?*

Bu etkilerin mahiyetlerini, derecelerini ve sınırlarını bilmemekle beraber, ülkede yaşanan hayat, 1940'lı yıllardan beri bize de etki etmiştir. Fakirliğin verdiği değişik ızdıraplar, şehirlerdeki imkansızlık, 1940'lı yılların kılığı, polis korkusu, ilk öğrenim döneminde; önlük, yakalık takma zorunluluğu,

ayakkabıların boyalı olması, çevrenin etkisi, ailede büyüklerin otoriteleri, mahalledeki olumlu olumsuz her şey...

Ama, ailemin ve oturduğum muhîtin, sûfi ve din alimi insanların etkileri altında olması, bende çok büyük etkiler yapmıştır. Bir zamanlar, Fahreddin Kulu, Hacı Mustafa Kurucu

efendilerimizi, bugünkünden çok çok daha etki altında sever sayardık; o sevgilerimiz hasbî idi, öyle zannediyorum ihlaslı idi, şimdiki gibi, lüzumlu lüzumsuz "neden? niçin? kaygılarımız" yoktu. Ondandır huzur da duyardık. Bu iki zaun evlatları, özellikle de Fahri efendi dedemin kız ve erkek evlatları; abla ve ağabeylerim, cömert, nüktedan, doğuştan hazır cevap, arif kişilerdi. Onların çenelerinin altında sohbetlerini dinlemek, elbette bizde müthiş etkiler yaptı. Bunların büyük bir kısmı olumlu ve gerçekten sevicek etkilerdir. Yüksek İslâm Enstitüsü yıllarında İstanbul'da, Prof. Dr. Muhammed Hamidullah beyin etkisi çok ağır oldu. Zâhid, âlim, ârif ve hüsn-i ahlâk sahibi bir zat olarak bizi etkisi altına aldı. Sadece cuma ve salı derslerine, dinleyici olarak gidiyorduk, hem de bizi okutan hocalardan bir

bölümünün tenkidi ve azarı pahasına. Nihayet Prof. Muhammed Tayyib Okiç, birlikte olduğumuz 15 yılda, bilerek bilmeyerek etkilendiğim kimselerdir. Etkilenişi, "temessül anlamında" ele alırsak, elbette bu kişilerin üzerimizde büyük tesirleri olmuştur. Eskiler, "çok büyük insanlar gördük, fakat kendimiz adam olamadık" derler ve büyük bir alçakgönüllülük sergilerlerdi. Alçakgönüllülük anlamında olmadan, aynı sözü söylememiz mümkündür. Eski çağlarda, bir öğrencinin binlerce üstâdı olmuştur, ama bizim günümüzde bu sayılar olmadı.

Bütün bunların yanında, öğrencilik yıllarımda ve bugün de, hatta bu etkileşimlerde, şerik olduğum ağabeyimin etkisi daha fazla olmuştur. Ben de, uzun yıllar beraber olmama rağmen, Hayreddin Karaman'ın azmi, ilmi, ahlâkı, hilmî ve ağabeylik vasıfları tecellî etmedi belki ama, kendi kimliğim içinde, Allah ondan istifade imkanları bahşetti bana, buna da şükür ve hamd borçluyum.

Olaylar çoktur. Hicran vardır, sevgi vardır, iftiraya uğramak vardır... vardır. Onları mîrsad-ı ibretten seyredebilmişsek, hüznümüz az oldu, acele etmişsek kendimizi yıprattık. Ama, yaptığımız işlerde, bilerek hatayı yüklenmemeye gayret ettik, hatasızlık tafrası yerine: "Dostların hatalarını yüklenmeyi de elhamdülillah öğrendik."

M. Harmancı: *Günümüzde "badis" ilminin problemleri nelerdir? Çözüm nelerde aranmalıdır?*

Bu soru çok ihatalı, büyük bir sorudur. Hadis ilmi ile, hadise bağlı ilim ve disiplinlerin tamamını; problem ile de açmazları, çıkmaz sokakları ve çözülmesi gereken meseleleri anlarsak, diyebiliriz ki, bu soru bizden çok komşu ilimlere sorulmalıdır. Hadisin kendi iç problemleri vardır. Bunlar, dallara göre değişir. Klasik olanları vardır, günümüz ve gelecek için problem karakterli olan zuhûrat vardır. Hadisin amelî hayata dönüşmesinin güçlükleri vardır. Hadis âlimlerine düşen -çözülmesi onların gayretlerine bağlı- problemler vardır. Mü'minlere düşen problemler vardır. Bir de, hadisi kullanan diğer İslâmî ilim mensuplarının, sıkıntıları vardır. bizden beledikleri vardır. Ayrıca dünya insanlığının, hadisten bulmaları gereken hayır ve istifade etmeleri gereken rahmet vardır. Dolayısıyla, büyük bir ekip, böyle bir soruya oldukça doyurucu cevap verebilir.

Hadisi okuyup okutanlar, müslüman halka bilgi ve becerilerini iletemeyen kimselerdir. İlim ile, bu ilmi yaşamak arzu eden arasında kırk tane aracı vardır ve bunların aşılması da çok zordur. Hadisi okutanlar, yaklaşık elli yıldan bu yana; ilmî usûlle basılmış kitap ve hadisi, hedefini ve muhtevasını iyi anlayan, birinci sınıf anlayış gücü aramaktadırlar. Hatta benim görebildiğim, birinci sınıf akıl, anlayış gücü yanında, en az o kadar güzel kalp, his ve irfan da aramaktadırlar. Çünkü, efendimizin kasdının anlaşılması bu değerli insanların baş hedefidir. Ben, yeni eski, bütün gayretleri bu vasıfta görmekteyim. Yani, herkes iyi niyetle, kendi kapasitesi

nispetinde Efendimizi anlamak, anlatmak, onun hedyinden yararlanmak ve yararlandırmak istemektedir. Çünkü Efendimizin, birilerini elinden tutup bir yerlere götürmesi (hedyi veya hüdüsi, en iyi hedy veya hüdüdir). Rahmet âlemine gidenlerin değerli çalışmaları vardır, hataları da vardır, her iki mesâiden de faydalanmamız mümkündür. Bu yönden onlar bizim muktedâ-bih'lerimizdir.

Türkiye'de ve dünyada değerli çalışmalar görmekteyiz. Bunların elbette eksiklikleri bulunmaktadır. Eskiye, zarif bir tarzda tenkit eden, bazan haddi aşan, yeniler de mevcuttur. Bunların çalışmaları da tebciyle layıktır. Probleme daha içten, daha uzmanca bakmak, daha iyi anlamak, daha az hatalı olmak onların şîâridir, tuttukları yoldur. Zamanla bu gelişecek, eksikler meydana çıkacak, oturacak teklifler, artık klasik olacak ve bilime katkılar kökleşecektir. Bu arada, uygun görülmeden yok olan mesâiler de bulunacaktır. Bunları da tabii karşılamak gerekmektedir. Çünkü bu da bir ilâhî kanundur: Yaşayan kendi belgesi ile yaşayacak, hücceti olmayan da vefat edecek, ilim dünyasından silinecektir. Teenni, sabır, olgunlukla sonuçları beklemek, çok ifteli bir dil kullanmak, tenkidlerde zerafeti elden kaçırmamak iyi olur zannederiz.

1956'larda, okul dönüşü, Konya hükümet meydanında, kitlelere en güzel hitabetle konuşan, Kırşehirli adaşım A. Osman Bölükbaşı'ndan dinlemiştim. Diyordu ki: "Yaşlı bir kavağın yanında bir sarmaşık boy atmış, kavağın bedenine sarılmış, hatta onun boyunu öteye geçip, aşağıda kalan yaşlı kavağa biraz da kötü bir üslupla sormuş: "Dayı kaç yıllıksın?" Kavak cevap vermiş: "Elli sene oldu." Genç sarmaşık şöyle bir havalı gülüp; bizim ömrümüzün tamamı iki ay, gördüğün gibi, sizi geçtik." Kavak esnemiş ve: "Güz gelsin bakalım (tavuğun cücüğü güzün sayılır), o zaman seninle konuşuruz" demiş. Bölükbaşı'nın söylediğine göre, sarmaşık güze varmadan, sararmış ve aynı hızla, kavağın ayakları arasına düşüp kaybolmuş. Bunu anlatırken Bölükbaşı: "Bizim Kırşehir'de tavuğun yavrusuna 'cücük' derler" demeyi de unutmamıştı. Kıssadan hisse murad olundukta: Kimseyi kavak, kimseyi sarmaşık görmeden diyebiliriz ki, fertler, görüşler, kitaplar, tefekkür tarzları... üzerinden, zahmetli güzler geçtikten sonra, oturur ve ömürlerini pekiştirir, faydalarını artırır. Özellikle Türkiye'deki Hadis çalışmaları, iyi niyetle yapılan çalışmalardır. Sahiplerini yakından tanımaktayız. Bunlar, zaman içinde mükemmelleşecek, gayret sahipleri öteki âleme güseler bile, sadaka-i câriye hükmündeki ilim evlatları, eserleri, görüşleri, gözyaşları ve hisleri, kalb rikkâtleri inşaallah, müslüman topluma çok şeyler verecektir.

Hadise yabancı olan kimseleri, çok çabuk parlayan yıldızlarına aldanmamak da müslüman halkımıza düşecektir. Onların da, iyiyi kötüyü, haklıyı haksızı, ihlaslı hareket ile şovu ayırmak için, bir şeyler öğrenmeleri, en azından dünyadaki işlerine verdikleri zamanı ilme harcamaları gerekecektir.

Diğer bilim dallarının mensuplarıyla hadisçilerin, birlikte çalışmaları, beraber ürün vermeleri; felsefi, fikrî, insani bilimler dahil; sayısal adıyla anılan alanlarda dahi, hadisçinin rehberliğinden faydalanmaları iyi neticeler verecektir. Burada kasımız, elbette ki hadisçinin kendi alanlarındaki müşavirliğidir.

Bugün, ülke çapında, değişik merkezlerde, kitaba, araç-gerece, dökümantasyon merkezlerine, maddî ihtiyaçları kolayca halledilmiş, devamlı akmakta olan yayın sirkülasyonuna ihtiyaç duymaktayız. Dünyadaki, alanla ilgili âlimleri, sık sık ülkemizde toplayıp, yapılacak ortak çalışmaların ürünlerini müslüman halkımıza arz etmek eksikliğimiz vardır. Bu işlerin yapılmasını planlayacak, maddî sıkıntılarını yüklenecek himmet erbâbına çok muhtaç durumdayız.

M. Harmancı: *Sosyal bilimlerin de, gözardı edilemeyecek bir gerçeklik olarak karşımıza çıktığı çağımızda "hadis" ile diğer ilim/bilim disiplinleri arasında bir ilişkiyi nasıl değerlendirirsiniz? Disiplinler arası ilişkiler konusunda fikriniz nedir?*

Peygamber Efendimiz'in hayatı, kendi çağında, bugünün insanının karşılaştığı her şey ile karşıkarşıya idi. İnsan hayatının ortak yanları çoktur. Peygamberimizin hayatının, sahabe ve onlardan sonraki nesillerin yaşayışının, ister dinî, ister başka alanlarda olsun akislerini hadislerde görmek mümkündür. Durum böyle olunca, hayatı ortak kucaklayan her bilim dalı ve disiplinle, hadis aliminin ilgilenmesi, o bilimlerin mensuplarıyla fikir ve mesâî ortaklığında bulunması normaldir. Hatta zarûfidir. Komşu ilim dallarının müşkillerinin hadis yoluyla çözümünde ortak tefekkür faydalı olduğu gibi, bizim düşünce dünyamızın derinleşmesinde, güzelleşmesinde de elbette, bu ilimlerin yardımı ve faydası sözkonusudur.

Yalnız burada bir nokta çok önemlidir; hadisçinin, ortak alanlara dair, belirli bir seviyede malumattar olması gerektiği gibi, ortak bilim sahiplerinin de, belirli ölçüde İslâmî ilimleri tanınması zarureti vardır. İki taraf da, diğerindeki, kendi anlamadığı bir alanı dinleme durumunda kalırsa işbirliği olmaz.

İkinci önemli nokta, disiplinler arası ilişkileri, ortak çalışmalar olarak nitelersek, bizde "ortak çalışma terbiye ve eğitiminin bulunması" gerekmektedir. Fert müşterek çalışmayı öğrenirse, elbette çok güzel sonuçlar alınır bu çalışmalardan. Ben bir misal ile meseleyi açayım: Merhum Profesör Muhammed Tayyib bey hocamız, derslerinde öğrencilere, Muhammed Fuad Abdullâkî'nin, "el-Lü'lü'ü ve'l-Mercân" adlı hadis kitabından hadisler seçer ve onları açıklardı. Bunlar arasında, "birbirine arazi satan, arazide altın bulunan satıcı ve alıcının macerası" da anlatılırdı. Alana ve satana ait fedakârlık örneklerinin görüldüğü bu haberden, diğer hadis kitapları da sözederler. Ben vaktiyle Şeyhoğlu isimli

bir yazar tarafından kaleme alınıp, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz tarafından Türkiye yayınlanan bir eserde, aynı olayı, hatırımda kaldığına göre, "...Horasan'da köylüler arasında meydana gelmiş bir olay" olarak okumuştum. Aynı olayı, Farsça dersinde öğrencilere, "Niza'-ı furuşende vo Haridar"; alıcıyla satıcının münakaşası başlığıyla okutmakız. (Mehmet Kanar, Farsça, s. 98)

Şimdi, bir hadisçi, bir Farsça okutan filolog, bir dilbilimci, bunlara katılan bir sosyolog, bir İranolog ortaklaşa çalışsa, daha güzel sonuçlar elde edilir. Acele ile: "...gördünüz mü, zamanla hikâye hadisleşmiş; Peygamberimizin ağzından sadır olmuş bir haber halini almış..., bir arka planını araştıralım, hadisleşme sürecini irdeleyelim, Kur'ân'la bir test edelim..." diyecek olanlara diğerleri, "bunların hiçbiri, Efendimizin bu olayı anlatmadığını ispata yetmez. Ama sizin meseleyi bu denli geniş çerçevede ele almanız, bizi de gayrete getirdi... meselenin aslı bizce şöyle şöyle olabilir, diyebilirler. Bundan sosyolog topluma ve ferde birşeyler çıkarabilir. Hukukçu bundan faydalanabilir. İnsanlar, faziletin ölmediğini, güzel bir haslet olduğunu görüp etkilenebilirler. İyi bir mürid, "nerde... günümüz insanının böyle bir iş yapması... bu tamamen hayaldir bugün için!..." diyenlere, meseleyi o kadar iyi arzeder ki, fertler, faziletli olurlar, toplumlar dürtüslüğü ön planda tutarlar. Hatta kendi ülkelerinde de bu tür yiğit insanların bulunduğu örneklerini dinlerler. Hülâsa ortak çalışmaların sayısız yararı vardır.

M. Harmancı: *Bugün "badis" öğrenme ve ihtisaslaşma yoluna girmiş, karar vermiş gençlere (öğrencilere) öncelikle neler yapmaları tavsiye edersiniz?*

Bu öğrencilerin, önce Arapça ve Türkçe meselelerini halletmeleri gerekmektedir. Kendi dilini iyi konuşup, anlayıp, yazamayan kişinin bir başka dille ilim yapması da güçleşir. Arapça, klasik, modern, dinî, din dışı, değişik milletlerin yazdığı Arapça ve aslen Arap olanların yazdıkları... vd. mutlaka iyi bir düzeyde öğrenilmesi gerekmektedir. Bunun için yurt dışına gitmeye de gerek yoktur. Öğrenci böyle bir imkân bulursa, yüksek tahsil sonrasında bu imkândan da yararlanmalıdır. Bir batı dili, bugünlerde lüzumunu daha da hissettirmektedir.

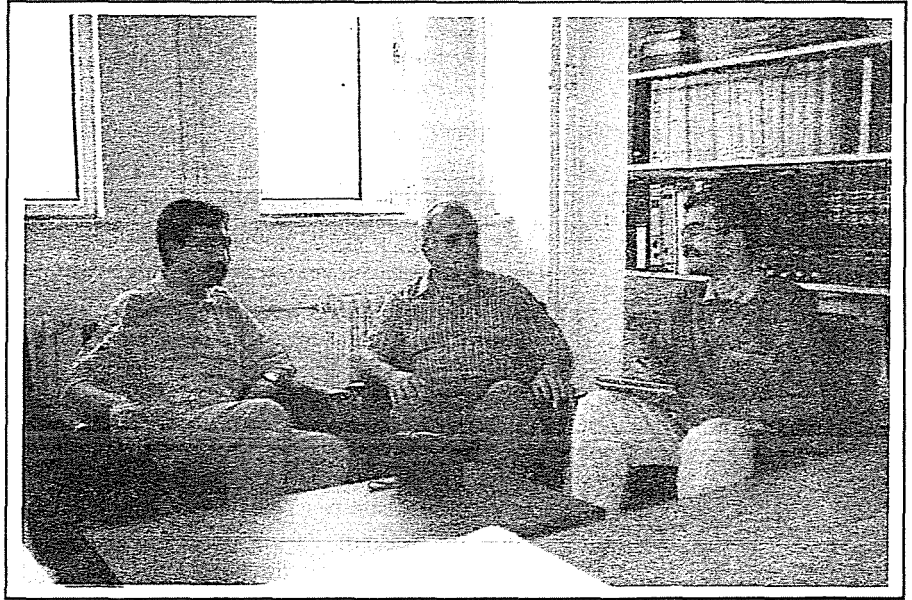
Bunların dışında, ilme yatkınlık, sabırla çalışabilme ve tarafsız düşünce kabiliyeti ve insaf da gerekli olan malzemelerdendir. Önce, belirli düzeyde bütün İslâmî ilimlerin tahsili gerektir. Daha sonra, buna yardımcı ilimler: özellikle tarih, tarih metodolojisi, sosyoloji, insanı fert ve toplum olarak tanıtan bilimler ve araştırma teknikleri bilimi ile, bir aydın için gerekli donanımına da sahip olmalıdır.

Bunlara sahip olan bir genç için, alanda çalışan kıdemlilerle, kendisi gibi yenilerle ve on beş senelik emeği olanlarla mutlaka usta-çırak tarzında çalışmalı, onların yakınında bulunmalı ve iyi niyetle gayretini

sürdürmelidir. Pek tabiidir ki, yüksek lisans, doktora ve sonrası, bu yolda resmi öğrenim-öğretim için şarttır. Bu süreç içinde; kolaya talip olur ve emek sarfetmeden, aşınmadan, çalışmadan süresini doldurursa, anabilim dalındaki büyüklerinin sırtına basarak yükselir. Yok, zora talip olur, iyi çalışır ve anabilim dalında, bin dört yüz yıldan bu yana emeği geçenlerin fikrini alır, ilimlerinden istifade eder, yenilikler katarsa, hem akademik anlamda yükselir ve hem de en önemlisi ilim mensubu olur, âlim olur, fâzil olur.

Özetleyecek olursak, anabilim dalının; meselelerini, önemli şahıslarını, tarihini, literatürünü, ciddi tarzda tanıyarak, ruhunu yücelterek, kendisi gibi hadisle iştigal edenlerle sık irtibat kurarak gelişirse, çok farklı bir yapı kazanır ve Allah da başarı lutfeder.

Tarihçinin, sosyal bilimlerin ve disiplinlerin her türü ile, hatta teknik ve matematik bilimlerle öğrencinin irtibatının olması, bir yerde zaruri, bazanda, "olsa iyi olur derecede" gereklidir. Günümüzdeki iletişim süratinden hadis öğrencisi yararlanmalıdır. Kendi özel arşivinde, ülkemizdeki ve

dünyadaki hadisçilerin terceme-i hâllerini bulundurmali, adreslerine sahip olmalı, onlarla dostluklar, hoca-talebe ilişkileri kurmalı ve gerektiğinde fikirlerini almalıdır. Bunun için, internet dahil günümüz imkanları onun emrindedir. Malî imkanı olmayanlar bile, bu iş için açılmış cafe'lerden yararlanabilmektedir. Tabii bu tür çalışmayı engelleyecek pek çok olumsuz nesne de, öğrencinin karşısına çıkacaktır. Bunlardan birkaçını zikretmekte fayda vardır. Bu öğrenci hemen görev alamamaktadır. Görev alamayınca bu öğrenim kesilecektir. Hukuk fakültesinden mezun olsa idi; önce görev alacak, sonra da Ankara'da, yolluklu-yevmiyeli, maaşlı olarak, staj adı altında öğrenim yapacaktı. Ama İlâhiyat fakültesini bitirdiği için, kendisine teklif edilen bir buçuk yıllık, tezsiz yüksek lisansı, kendi imkanlarıyla

okumak zorundadır. Bu da mümkün değildir. Ankara'da onun için, bir yurt ve ilâhiyatçı evi yoktur. Birinci öğrenci hâkim evinde, maaşlı, yolluklu, yevmiyeli öğrenimini sürdürecektir. Bunların ikisi de ilim yolcusudur.

Yüksek öğrenim sonrası öğrenimi sürdürmek için bizim kurumlarımız burs vermemektedir. Bizden mezun olan bir bayanın, kendisi yüksek lisans yapmaktadır. İki yıl bekledikten sonra görev alabilmiştir ve sıkıntıda bulunmaktadır. Aynı öğrencinin sözgelisi eşi veya kardeşi, beş yüz dolar burs veren bir kurumda yüksek lisans yapıyor ve kendisine: "Özür dileriz, aslında sana verilen bu para yüksek lisans, kitap, araç ve gereci için azdır ama, kusura bakma. Kurumumuzun gücü bu kadardır" denilmektedir. İşte, "güçsüz yüksek tahsil şartları" böyledir.

Mutlaka, doktora ve yüksek lisans öğrencimize sahip çıkacak, onların tezlerini bastırarak finans sahibi ilim-severlere ihtiyaç vardır. Bunlar devlet kurumları da olabilir, özel sektör de.

M. Harmancı: *Hadis ilminin yararlarını nasıl görüyor ve değerlendiriyorsunuz?*

Bu "görme" ve "değerlendirme", Allah'ın lutfedeceği ve insanların sebep olacağı eylemlere ve imkanlara bağlıdır. Yani olumlu ve iyi görebilmek ve değerlendirmek mümkün olduğu gibi, olumsuz ve kötü görüp, öyle değerlendirmek de mümkündür.

Bin dörtyüz yıllık birikimi iyi değerlendirip, imkanları ve ihtiyaçları ortaya koyarak, geleceğe yönelik iyi bir plan ve program yapılır ve uygulanırsa, Allah da başarı lutfederse iyilikler olur, gelişme olur, hadis ilmi ve dolayısıyla müslümanlar bundan yararlanır. Yok, yine, "geldiği gibi gitsin" dersek, olduğu kadarıyla işler yürürse, ağır aksak gidişin sonucu da iyi olmaz.

Bugün, bu iki gidişi de düşündürecek görünümeler bulabiliriz ülkemizde. Bazan bakarız, ümit verici gelişmeler olmuştur: "İnşallah iyi şeyler olacak ileride" der, seviniriz. Bazan da bakarız, olumsuzluklar zuhur etmektedir, o zaman da: "Bu işlerin düzeleceği yok..." kanaati ağır basar. Ama, ye'se düşmeyecek kadar ümit besliyor, gücümüzün yettiği, aklımızın erdiği kadar çalışmaya gayret ediyoruz. Gerçek şu ki, daha iyi haberleşip, daha planlı çalışabiliriz. Bunu sürükleyecek, kişiliği, ruh ve akıl yapısı yüksek hadisçiler var. Fakat kopukluk sürmektedir. Bunun sebebi biraz da, üniversite öğretim üyesinin, çalışacak vaktinin bulunmayışı, orta dereceli okullardan daha çok ders yüküne tabi olmalarıdır.

Üniversite kanunu ile öngörülen, sosyal bilimler enstitülerine, bol sayıda kadro verilseydi, 1983 yılından bu yana binlerce araştırmacı, yani, ders yükü az, ama araştırma ile özel olarak görevli, yetişmiş elemanlar elde edilebilirdi. Bu da çeşitli sebeplerle maalesef yapılamadı.

M. Harmancı: *Hadis/sünnet aleyhtarı akımlara bakışınız nedir?*

Bu tespit üzerinde iyi durmak gerekmektedir; gerçekten tarihte ve günümüzde, dünyada ve ülkemizde, hadise/sünnete olumsuz bakanlar var mıdır? Böyle bir aleyhtarlık mümkün müdür? Bazı şeyler var ki, olduğunu zannederiz. Aslında o, yoktur; hatta olması da mümkün değildir.

Hadis ve sünnet deyimleri, istilahları, peygamberimizi/efendimizi akla getirir. Peygamberimiz, 63 yıllık şerefli bir hayat yaşamış ve Allah'ın verdiği ömrü bittiği için, yine onun huzuruna gitmiştir. Meseleye bu açıdan baktığımızda, ömründe, herkes gibi konuşan, etrafı ile ilgilenen bir yüce zatın; elbette sözleri, işleri, beğendikleri, beğenmedikleri ve kısaca söylesek açtığı bir şahrah/dosdoğru ve geniş bir cadde vardır. Hadis ve sünnet aleyhtarlığı, eğer bunları kabul etmemek anlamında ise, böyle bir şey mümkün değildir. Kur'ân'a inanan müslümanlar, onun tevemi/ikizi olan; onu açıklayan, onu yaşatan, onu koruyan sünneti ve hadisleri de kabul etmek zorundadırlar. Şunu diyebiliriz ki, sünnet/hadis aleyhtarlığı -eğer varsa- Kur'ân aleyhtarlığı anlamına gelmez mi?

"Tek başına Kur'ân'la yetinme hareketi" şeklinde bir aleyhtarlık ise kastedilen, bu da kıyıda köşede kalmağa mahkum; zaman zaman görülen bir rahatsızlık türüdür. Aleyhtar olan kişi, eğer sünneti ve hadisi uzmanlık derecesinde biliyorsa, mutlaka orada başka bir üslup problemi vardır, yoksa aleyhtarlık değil.

Hadisin kendi mensuplarında görülen ve aleyhtarlık gibi tefsir edilen durumlar, aleyhtarlık değildir. Temelde iyi niyetli olan, hadisin ve sünnetin, hayatın her safhasında tecellisini isteyen çalışmalarda, üslup ve fikir ayrılıkları varsa, bunlar iyi niyete ve yapılabilen küçük hataçıklara bağışlanmalıdır. Kötü olan bunların, büyütülmesi, ortalıkta bir mesele varmış gibi gösterilmesidir.

Ülkemizde son yirmi yılda görülen bir hareket için, uzmanların söyledikleri -ki benim de inancım odur-; "hadisi/sünneti ve problemlerini bilmeyen bu kişilerin, önce klasığı iyi hazmetmelerinin gereği ve niyet dürüstlüğü kazanmalarının lüzumudur."

Hadisçilerde, hem kendi içlerinde, hem de yan bilim dallarıyla diyalog eksikliği vardır. Televizyon, dergi ve gazetelerde görülenler ise, belirli maksatla, belirli kişilere has kılınmış çalışmalardır.

M. Harmancı: *Geçiş dönemi diye adlandırdığımız dönemin ulemâsını bize anlatır mısınız? Bugünle kıyaslırsak onların ve dönemimizin artılarını, eksilerini sıralayabilir misiniz?*

Bu tabirle kastedilen, "1900'lü yılların başında veya daha önce öğrenimini tamamlamış, Cumhuriyet dönemini de idrak etmiş alimler" ise, o dönemin alimleri, Osmanlı Devlet-i Âliyyesinin, her yönüyle gelişmiş olan kurumlarında okudular. Eski öğrenimin ve modernleşme çabalarının

kısmen etkilerini gördüler. 1950'li yıllarda, seksek yaşına yakın olan birçok bilgini biz Konya'da okulumuzda ve şehrimizde gördük. Bunların içinde iyi öğrenim görenler olduğu gibi, görmemiş olanları da vardı.

Bu "geçiş dönemi alimi" dediğimiz zatların en şanssız yanları; harplerle, kılık ve fakirlikle geçen dönemde dünyaya geldiler. Öğretim hayatları, görev hayatları uzun yıllar sekteye uğradı. Birçokları, meslek dışı yollarla geçimini temin mecburiyetinde kaldılar. Onlardan beklenen kalem ürünleri, eğitim öğretim ürünleri istenilen seviyede olamadı. Çünkü, dini öğretim kesildiği gibi, diğer dallarda da, kurumlar değişti, kapandı, onlar da ticaretle ve ziraatle meşgul oldular. Hatta, Çanakkale gibi büyük savaşlarda; Irak, Filistin, Sina, Yemen hareketlerinde, Sarıkamış'ta ve diğerlerinde, okumuş onbinlerce memleket evladı şehid oldu.

Onların çok üstün yanları vardı. Bir kere, kendilerinden önceki her yaşta alim ile ilim alış-verişi imkanları vardı. Bugünün öğrencisi de, kendisinden önce yolda ilerlemiş onbinlerce ilim mensubu bulabilir. Ama ellili yıllarda; bizim orta öğrenim dönemlerimizde bu imkân yoktu. Dolayısıyla bizde, usta-çırak birlikliği ile yetişme ya hiç olmadı veya bazı bölgelerde, az ve değişik türde oldu.

Bugünün insanı, imkan bakımından dününkünden daha şanslıdır. Ama dünün insanında, yokluğun verdiği azim, kararlılık ve başarıya koşma cehdi daha fazla idi.

S. Köse: *Günümüz Türkiye'deki hadis çalışmalarını (örgün ve yaygın eğitim çalışmaları, akademik çalışmalar ve bilimsel toplantılar açısından) nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Örgün çalışmalar denilince, İmam-Hatip liseleriyle, İlahiyat fakültelerindeki hadis öğrenimini anlamaktayım. Yaygın eğitim deyimi bana, camideki hadis öğretimini hatırlatmaktadır. Bunun eğitimi de düşünülebilir. Akademik çalışmalar, fakültelerin sürdürdüğü, sosyal bilimler enstitülerinin üstlendiği çalışmalardır. Bilimsel toplantılar da, özel sektörün, bazan yerel idarelerin, vakıfların ve öğretim kurumlarının yaptığı çalışmalardır. Bu sorunun, en geniş anlamdaki cevabı, bundan birkaç yıl önce, Samsun'da yapılan bir toplantıda konuşuldu. Ortaya "*Hadis İlimlerinin Dünü, Bugünü ve Yarını*" adlı bir de kitap çıktı.

1930'lu yıllardan sonra Türkiye'de hadis öğretimi bir müddet, bütün dinî ilimler gibi durdu. Yaygın eğitimde görülen tek-tük çalışma dışında bırakılacak olursa, İstanbul Dâru'l-Fünûn İlahiyat fakültesinde bile yoğun bir hadis öğretimi olmamıştır. Ankara'da İlahiyat fakültesinin ve illerde İmam-Hatip okullarının açılışı, konuya biraz canlılık getirdi. Ama buralarda da seviye, zamanla düştü. Diyanete bağlı birkaç yayın dışında, o kurumun camilerde vaizler vasıtasıyla belki biraz konuya olumlu katkısı oldu. Derken, son otuz yılda yüksek dinî öğretim kurumlarımızda, hadis/sünnet öğretimi ve eğitimi biraz canlandı. Yaklaşık elliye aşkın hadis ile ilgilenen,

anabilim dalı mensubu yetişti. Bunun üç katı kadar da, piramidin alt yapısı tabanı bulunmaktadır. Büyük imkansızlıklar içinde bir şeyler yapıldı, hâlâ da devam etmektedir.

Bilimsel toplantılar tamamen malî yönden bizim beceremediğimiz konulardır. Ama birileri -sağ olsun ön ayak olur da-, toplantılar yaparsa, orada bir iki gün birkaç dostla görüşüp konuşmak, bizlere çok şeyler vermektedir. Fakat buralara da kıdemli hocalarımız gelmemektedirler. Halbuki, onlarla görüşmek, konuşmak, bizleri ve yeni yetişenleri olumlu yönde etkileyecek ve bu alana bağlayacaktır. Kısaca diyebilirim ki, bazı güzel işler yapılsa da; kopukluk sürmektedir. Mali sıkıntılar vardır. Büyük bir plana bağlı, ileriye uzanan programlarımız bulunmamaktadır.

S. Köse: *Hadislerin anlaşılması konusunda nasıl bir yöntem izlenmeli?*

Tarihi dönemde, hadislerin anlaşılması işi, daha çok fakihden, usûl-ı fıkıh aliminden beklenmiş, onların bu işi daha yoğun ölçüde yaptıkları varsayılmıştır. Aslında, aynı zamanda fakih olan muhaddisler ve şârihler de, hadisin anlaşılması konusuna emek vermişlerdir.

Onların, hadisin anlaşılması konusundaki çabaları, kendi zamanlarına göre iyi idi. Birçok açıdan probleme bakma, her türlü ihtimali düşünme, sıhhatin tespitinde, metodik çaba sarfetme ve nihayet çok etraflı düşünme, onlarda da mevcuttu. İçlerinde bu işi çok iyi başarımlar olduğu gibi, yapamayanlar da vardı. Yani hadisin anlaşılması ve bu konuya yoğun emek verilmesi, yeni keşfedilmiş bir ameliye değildir.

Benim düşünebildiğim kadarıyla, hadisçi hadisin kullanıma elverişli olup olmadığını konusunda, eskilerin tekniğine yeniler ekleyerek görevini yapmalı. Hadisi, kendi alanlarında kullanacak olanlar da, ondan istifade yolunda alanları neyi gerektiriyorsa onu başarmalıdır. Ama şu nokta unutulmamalıdır; hadisler ve sünnet malzemesi, en az kayıpla, uygulamaya konulabilmelidir. Çünkü kaybolacak olan değer, efendimizin bizlere armağanı olan hususlardır. Lalettayin bir kişinin sözü ve işi değildir.

Son zamanlarda hadisin anlaşılması ve yorumlanması amaçlı doktora çalışmaları yapıldı. Belki mesele biraz mübalağalı ve üslûp farklarıyla ele alındı ama, Dr. Mehmet Görmez'in, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* adlı tezi, Dr. M. Emin Özafşar'ın *Hadisi Yeniden Düşünmek* adlı doktora çalışması ve nihayet, Dr. Bünyamin Erul'un *Sababenin Sünnet Anlayışı* adlı doktora tezi, bu problem üzerinde, belirli bir yoğunluğun ürünleridir. Bu çalışmalar daha da ileri gidecek, belki de "anlaşmış, doğruluğu tespit edilmiş, arka planı, tarihselliği tartışılmış, Kur'an'la özellikle de akılla test edilmiş hadisler külliyatı, bunları izleyecektir." O zaman, sünneti yaşamak isteyen mütemessik, daha iyi imkanlara kavuşacaktır.

Diğer İlahiyat fakültelerimizin yaptırdığı doktora çalışmaları; ahlâktan

zühde, tasavvufun sosyal hayatın her safhasına kadar, insanımıza Peygamberimizin hedyini, açtığı ana caddeyi tanıtacaktır.

Bir sosyolog, bir antropolog, bir etnik bilimci, bir felsefeci ve bir tarihçi, bir eğitimci... vd., kendisine hadisçi tarafından sağlam malzeme verildiği takdirde, ondan bizim beklemediğimiz anlamlar çıkaracak ve faydalanacaktır. Elverir ki, "o malzemenin Peygamberimize aidiyyetinde bizler görevimizi yapalım." Tefsir, fıkah, akaid, İslâm tarihi, siyer, ahlâk-zühd ve benzeri alanlardan tutunuz, malî konular, toplum hayatı, aile düzeni, ferdî ilişkiler, komşuluk, dünya insanlığıyla olan münasebetlere varıncaya kadar, her yerde hadisin iyi anlaşılması, elbette bilim ve toplum hayatına faydalı olacaktır. Ama şurası unutulmamalı: hadisi iyi anlamak, şöyle veya böyle çalışmalar ve metodlarla, onu yok etmek ve yürürlükten kaldırmak hiç değildir. Hadisi anlamak, tefsir edebilmek, büyük sorumluluk yüklenerek, müslüman topluma, peygamberlerinden kalan irşad malzemesinin sunulmasında aracılık etmektedir. Bu da şerefli bir iş olsa gerektir.

S. Köse: *Sünnetin toplumsal hayatta yaşanması noktasındaki eksiklikler nelerdir? Sünnetin hayatımıza bakim olabilmesi için ne tür çalışmalar yapılmalıdır?*

Müslüman toplumlarda tarih boyunca gözlenen sosyal bir olgu vardır; halkın tamamı, dinî ilimleri öğrenememektedir. Çok sığ dinî bilgi ile yaşayan müslüman toplumu, din bilginleri, ahlâk mürşitleri, onların ruh dünyalarına etki eden kimseler yönlendirmişlerdir. Eğer bu kişiler, sünneti/hadisleri iyi biliyorsa, sünnet toplumsal hayatta mümkün merteye yaşamıştır. Yok bilmiyorlarsa, toplum bilgisiz kalmış, an'ane halindeki hayat sürüp gitmiştir. Yok bilmiyorlarsa, toplum bilgisiz kalmış, an'ane halindeki hayat sürüp gitmiştir. Bu bakımdan, bende hasıl olan kanaat şudur: Halkı, haklı veya haksız yere; ehliyetli veya ehliyetsiz, din hayatında etkileyen kimseler, önce onların sünnetle tanıştırılması/onlara hadis ve sünnet bilgisinin, daha açık bir söyleyişle, Muhammed aleyhisselamın ve yolunun tanıtılması gerekmektedir. Bu da çok zordur. Çünkü onlar ne kendileri böyle bir çalışmaya girerler, ne de kendilerinin sünnet olarak bildiklerinin dışına çıkarlar.

İlmiyle, ahlâkıyla, rûhî yüceliğiyle, topluma etki edebilmiş bir kişi, eğer hadisleri, toplumun ameli hayatına sokmayı isterse, bir nispet dahilinde bu gerçekleşebilir. Ama yine de ortada büyük güçlükler mevcuttur. Çünkü, görebildiğimiz kadarıyla; ticari ve sosyal hayatına, İslâmın hükümlerini sokmağa herkes istekli olmamaktadır. Tacir bir müslümanla şöyle bir konuşma yaptığımı hatırlarım. O günlerde televizyonlarda birisi, hiç de bilgisi olmadığı halde sünnet/hadisler üzerinde olumsuz konuşuyordu. Bana tacir olan zat şunları söyledi: "Bu adama cevap vermelisiniz, doğruyu söylemelisiniz." Ben, birkaç kişinin yine televizyonlarda güzel şeyler söylediğini, İstanbul-Ankara dışında, televizyonların, başka illerden

kimseleri konuşturmadıklarını... ifade ettim. Şöyle bitirdim sözümü: "Bunlara inanmayın. Bildiklerinizle amel ediniz kâfi." Bana dedi ki o zat: "Kafamızı karıştırıyor." Ben de kafalarının karışmaması gerektiğini, âlimlerin, onların üzerinde etkili olmadığını belirttim ve dedim ki: "Faraza, ben İslâm'da ticaret yoktur, aman çarşıdan evlerinize çekilin, buna ihtiyaç vardır" desem, sözüme inanır mısınız?" "İnanmayız, doğru da olsa inanmayız," diyen tacire, "işte bu yıkıcı sözlere de öylece inanmayın" dedim. Eğer, kesin bilgiler olsa, veya ötekinin sözüne inandığı gibi, benimkine de inansa, o zaman durum değişir. "Kafamı karıştırıyor" dediği nokta, aslında insanın tabiatına iyi gelen anlamda karıştırıyor demektir. Çünkü, verilen bilgiler, onların yüklerini sırtlarından indirmekte, sorumlulukları azaltmaktadır. İnsanın da tabiatına bu hoş gelir. Fakat bir de endişe beyanı zorunluluğu duymakta ve bizlerin konuşmasını istemektedir.

Sünnetin amele dönüşmesi için; gerçek bilgi, devamlı örnek olmak suretiyle halkı doyurmak ve onlara eğitici sünnet/hadis bilgileri vermek tek yoldur. Cami, ev, iş yerleri ve topyekün hayatın her safhası, ortak bir eğitim için işbirliği yapar ve meselenin yönetimini de ilmin ve iyi örneğin eline verirse, Allah da tevfik lutfederse, söylediğiniz gerçekleşebilir.

Anne ve babanın, yetişmekte olan çocuğa vereceği ilk sünnet/hadis bilgileri ve uygulamaları, mutlaka iyi bir temel için zaruridir. Söz gelişi: Allah'a duayı, insanlara teşekkürü, dürüstlüğü, çevre ile uyumlu yaşamayı sünnetten öğrenen anne-baba, evladına bunları aktarır ve kendisi de örnek olarak onun gözü önünde yaşarsa, hadisin amele dönüşümü daha da kolaylaşır. Buna okul katkıda bulunursa, hayatın diğer kurumları ve safhaları, kötü örnek olmazsa, fert elbette sünneti yaşamış olacaktır.

S. Köse: İtikâdi konularda hadislerin değeri nedir?

Bu soru Peygamberimize çok yakın dönemlerde sorulmuş, fakat daha farklı olarak gündeme gelmiştir. Peygamberimizin sözleri anlamında dar çerçevede ıstılahı ele alırsak, en az iki nokta önem kazanmaktadır: İtikâdi konular nelerdir? Değerlendirmede neler ölçü olarak alınacaktır?

Vaktiyle haberler, şöhretlerinin yaygınlığına göre bölümlenmiş ve mütevatir haberlerle âhâdın haberleri taksimi ortaya çıkmış. Daha sonra buna bir de meşhur (müstefiz) eklenmiş. Şöhreti en az olan haberi'l-vâhidin, itikatta değeri tartışılmış; çoğunluk bunları itikatta kabul etmediğini söylemiş, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel gibi, aynı zamanda hem hadisçi, hem fakih, hem de akâidi bilen alimler, sıhhati şart koşarak, ahbar-ı âhâdi da itikatta, ferdin görüşünden üstün tutan bir yere oturtmuş, kabul etmiştir.

Reddedenler, eğer darda kalıp böyle bir hadisi kullanmak mecburiyetiyle başbaşa olmuşlarsa: "mütevatir diyerek" kullanmışlardır. Böylece ortaya, "değerlendirmede izâfilik" çıkmıştır.

Bana öyle geliyor ki, birileri önce "akâid umdelerini bir listelemelidir." Bunu kim yapacak? Kelâmcı mı? Tevhid âlimi mi? Akâidci mi? Din Felsefecisi mi? Veya hepsi bir araya gelip, başkalarına da yardıma çağırıp mı? Bu iş bittikten sonra, o umdelerin kaynağı durumunda olan hadisler aranacak, geçerlilikleri, sıhhatleri, kullanıma elverişlilikleri tespit olunacak, sonra da duruma bakılacak. Veya bu işin tam aksi yapılacak, inanca tealluk eden konularda, efendimizin sahih sözleri listelenecek ve ortaya akâid umdeleri çıkacak. Mesele de böylece halledilecek. Bunların hiç biri yapılmazsa, yine kör döğüşü sürecektir: bazıları, "hadisler akâidde delil olmaz" derken, bazı uzmanlar da "niçin olmasın, bal gibi olur" diyecekler ve doğruyu söylemiş olacaklardır.

Efendimizin sözü, eğer sağlam yollarla gelmiş, âlime kesin kanaat bahşetmiş ise, o takdirde ilim adamı ilmîni onun üzerine bina edecektir. Böylece, akâid konularında hadis, birinci dereceden kaynak olacaktır. Burada Kur'ân'ın, aynı konuyu işlemesine artık bakılmaz. Yok, sağlam malzeme yok ise, Kur'ân-ı azimüşşan da o konuya temas etmemişse, öyle bir akâid umdesi mevcut değildir anlamına geleceği için, meselenin üzerinde dumak yararlı olmayacaktır. Bilginlerin eserlerinde, bir delile dayanmadan veya halk dilinde bürhansız olarak, akâid konusu zannedilen nesnelere gelince, onların hadislerde ve Kur'ân'da kaynağı yoksa, akâid umdesi olması da mümkün değildir. Sahabe dahil, alimlerin ve mü'minlerin, dine ek olarak bir inanç umdesi belirlemesi, her zaman tartışma konusu olur ve savunulması da hayli güçtür bu konunun.

S. Köse: *Hadislere yaklaşımda gelenekçi ve modernist diye adlandırılan yöntemleri nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Bu terimlerin yerli veya yabancı kökenli olduğunu bilemiyorum. Türkiye'de ilkin hangi eserlerde ve münakaşalarda kullanıldığı hakkında bilgi sahibiyim. Orada mevcut atıflardan anlaşıldığına göre, Batıda ve İslâm dünyasında da bu ıslahlar kullanılmaktadır. Yeni oldukları için, çerçeveleri ile muhtevaları tam oturmamıştır. Bunların yanında, yaklaşık yirmi kadar ıslah daha vardır. Onlar da birlikte, bu nevi araştırma ve münakaşalarda görülmektedir. Meselâ; "Şekli benzeme, zahiri yaklaşım" gibi terkipler de bu nevi terimlerdir. Sahabenin efendimize itiba'larının bir bölümü için kullanılmaktadır. Kendi içinde tenakuzlu olan bu tespitlerde; bir bölüm yüce sahibinin, sadece efendimize olan sevgileri sebebiyle, meselenin rûhuna nüfûz etmeden, sadece dışa bağlı olarak onu taklid ve temessül etmeleri için kullanılmaktadır. Bol misalle anlatılan bu konulardaki terimler, bana biraz ihtiyatsız gelmektedir. Nedense ben, en az fakih olan sahibinin, efendimize itibar için; "zahiri benzeme, şekli benzem" gibi terkipleri ağır bulmaktayım. Görüşüm yanlış da olabilir.

Gelenekçi terimi ile kastedilen; seleften beri hadisleri, ana hedefleri itibariyle değil de, sadece rivayet açısından inceleme usûlüne verilen bir anlamdır. "Gelenekçi, sığdır, tenkide dayanamaz, selefte körükörüne

bağlıdır. Modern çağın güzelliklerini, hadis anabilim dalının meselelerinde kullanamaz..." gibi değerlendirmeler. Modernist deyimi daha da farklıdır. Çünkü, sosyolojide, felsefede, sanatta, edebiyatta ve diğer pek çok bilimde ve disiplinde kullanılır. İslâmiyatta ise, daha çağdaş ve serbest düşünen ilim adamına bu sıfat söylenmektedir.

Bu tür yöntemlerin, gerek batı din araştırmalarından İslâm araştırmalarına uyarlanması, gerekse fikrî ve hümaniter bilimlerin, hadisle yoğrularak, yeni sonuçlara varılması elbette yeni oluşumlardır. Bunların üzerinden zaman geçecek, bunlar netlik kazanacak, dayanabilirse yaşayacak, dayanamazsa yenilerine yerini terkedecek. Ama her hal ve kârda, düşünenler, çaba sarfedenler, korkulacak kişiler değildir. Hatalar her insan için söz konusudur.

S. Köse: *Sünnetin yerelliği ve evrenselliği nelerdir?*

Doğrusu bu konuda bilgin çok azdır. Birçok yazılar okuduğumu hatırlarım. Anlayabildiğim kadarıyla aynı şeyleri Kur'an-ı Kerim için de düşünen ve iddia eden kimseler mevcuttur. Sünnetin kendisinin mahiyeti kavgalı hale getirilmekte ve ne olduğu üzerinde değişik fikirler ortaya atılmaktadır. En sağlam anlamda Peygamberimizden bize kalan söz, yaşayış biçimi, İslâmî değerler..., acaba o günkü Hicaz toplumuna ait değerler midir? Yoksa bütün dünyaya hitap edecek vasıfta evrensel değerler midir? şeklinde mesele özetlenebilir. Daha farklı anlayışlar da aynı, çerçeve içinde mütalaa olunmaktadır. Bunu daha yumuşak söyleyenler de mevcuttur. Yani, Efendimizden gelen malzemenin hiç olmazsa bir bölümünü bu nitelikte gören bir cereyan.

Öyle zannediyorum ki, klasik dönemde, sünnetin hüda ve zevâid tarzındaki bölümlenmesinin biraz daha farklı tezahürü, günümüze has bir çalışma biçimi bu. Bunu ortaya atanlar, niyetleri ve hedefleri hakkında doğrusu şu anda hazır ve sağlam bilgi sahibi değilim. Hemen niyetlerini kötü görmek ve onları sünneti ilga fikrine sahip olarak nitelemek gibi bir düşünceyi de acele verilmiş bir hüküm olarak götürürüm. Niyetleri dürüst olduğu takdirde, gerek klasik ve gerekse günümüz dünyasında, metod farklılığı yüzünden, hadise ve sünnete zarar verenleri mazur görmekteyim. Ama onların mutlaka sünneti/hadisi bilmelerini temel olarak kabul etmekteyim. Hadisi/sünneti bilmeyen, niyeti iyi de olsa, kötü de olsa, kendisinin ehli olmadığı bir konuda lüzumsuz işlerle uğraşiyor demektir. Zaten bilmediği bir alanda, Allah ona sorumluluk da yüklemes. Alanı öğrenmesi onun görevi olsa gerektir.

Benim kanaatim: Ehliyetle tespit edilmek şartıyla, sahih sünnet -ki bunlar insanlığın ortak değerleri olacak karakterde olabilmektedir- Efendimizden her ne sadır olmuş ise, ona bağlı olanları ve olmayanları mutlaka olumlu anlamda etkiler. İnsanlar ondan faydalanırlar. Yeter ki ilim sahipleri, iyi niyetle yardımcı olsunlar: Çağlara, insanlara güzel anlatsınlar.

S. Köse: *Tasavvuf-Hadis ilişkisi konusundaki düşüncelerinizi alabilir miyiz?*

Peygamberimizin risâlet görevinin büyük bir bölümü, insanların ahlâk ve ruh hayatları bakımından eğitilmeleridir. Diyebiliriz ki, Efendimizin risâleti, eğitimciliği, büyük devlet yönetici vasfı, rahmet peygamberi bir kumandan oluşu yanında, dünyayı gerektiğinde, Allah adına ve dinî hayat lehine zâhidane bir şekilde kabulü, onun madde-mânâ dengesindeki başarısını gösteren bir vasfıdır. Efendimizde zühd, efendimizde ruhânî hayat, hep bu madde-mânâ, ruh ve cisim dengesi içinde mütalaa edilmelidir.

Hadisçiler, peygamberimizi bazı yönleriyle ilgi alanı olarak kabul ettiklerine göre, zarûrî olarak onun zühdü ve ruhânî hayatı da, ahlâk çerçevemizi oluşturan âmiller arasında yerini alacaktır. Adı ister tasavvuf olsun, isterse kulluk ve zühd olsun, müslüman alimlerin Rabbânî tarafları da bulunacaktır. Kaba bir şekilde zâhir-bâtin ayırımının, toplumda bir çok hicrana sebep olduğu yaşlı dünya hayatında, Türkiye'de bu nokta iyi görüldü ki, Prof. Dr. Abdullah Aydın, Yrd. Doç. Dr. Ali Vasfî Kurt gibi ilim mensupları mesele üzerinde çalıştılar. Fakültemizde çok daha önce Prof. Dr. Bilal Saklan, Mekki b. Ebî Tâlib, Ebu Bekr Gülâbâdî gibi sûfi yazarların, hadis ağırlıklı eserleri üzerinde çalıştı. Şimdilerde doktorası biten Seyit Avcı ve yakında bitecek olan Muhittin Uysal da, yine Hadis-Tasavvuf ilişkilerine emek veren ilim mensupları olmuştur. Seyit Avcı, Bursalı İsmail Hakkı Efendiyi hadis ilimleri açısından incelemiş, Muhittin Uysal ise, Tasavvufa kaynak olarak tanınan hadisler üzerindeki çalışmasıyla alana katkıda bulunmuştur. Bütün bunlardan beklediğimiz bir nokta vardır: Ferdin ve toplumun ruh ve ahlâk dünyalarına, daha sağlam malzemenin yön vermesi. Tasavvufa sünnet girerse, kötü mü olur? Hedef budur. Bu eski bir âdettir. Sûfi hadisçiler gibi, hadisçi sûfiler de vâkıa olarak dünyada yaşamış, günümüzde de ve gelecekte de yaşayacaktır. Dr. Bilal Saklan bize, yüze yakın hadisçi, ama tasavvufa alâkalı zat ile; tasavvuf ehli, ama hadise hizmeti şîâr edinen, tarihe mal olmuş ilim ve ahlâk mensubunu tanıttı. Eserinin birilerinin himmetini beklediğini, basılmağa hazır olduğunu ifade etmeliyim.

İmam-Hatip nesli, vaktiyle böyle bir rûhanî hayat çatısı altında; kendisine özel bir yapıda toparlansa idi, "kapanın elinde kalmazdı." Bu çalışmalar iki yönden fayda verecektir inşaallah: Hadisçiye ruhânî hayat ilgisi kazandıracak. Onu tekâmül ettirecek, geliştirip, güzelleştirecek. Tasavvuf dünyasına Sünnet-i Seniyye-i Muhammediyyeyi sokacak. Allah başarı lutfederse bu da az mazhariyyet değildir ha!..

S. Köse: *Tabkikli neşir faaliyetleri konusunda neler söylersiniz?*

Rahmetli hocam Muhammed Tayyib Okiç'in, Ankara'ya bıraktığı yâdigarlardan Prof. Dr. Talat Koçyiğit, Prof. Dr. Mehmed S. Hatiboğlu ve

onların mesâî arkadaşları, bizlerin; İmam-Hatip neslinin yetişmesinde, meşkûr mesâileri olan alimlerdir.

Tahkikli eser neşrinin en güzel örneğini Dr. Hatiboğlu'nda gördük. "İslam kitabiyatının envanterinin yapılmadan, dinî konularda son sözü söylemenin güçlüğünü, selevin eserlerine hayranlıkla beraber, onların zelle ve hatalarını, gerektiğinde aklarına sığınarak işaret edebini"de ondan öğrendik. Ama gönlümüz isterdi ki, Ankara'daki bir "Yazma ve Kültür Eserleri Tahkik Merkezi", bugün kırk yaşına bassaydı, dal-budak salsaydı. Ülke ilmîni, ecdâd yâdigârlarını, yazma hallerinden kurtararak, insanlığa sunabilseydik. İnanıyorum ki bunlar, yine onların himmet ve teşvikleriyle bugün olmazsa, yarın olacaktır.

Ramhormüzî'nin el-Muhaddisu'l-Fâsılı'nı neşre hazırlamak için, üzerinde bir yıl çalışmış iken, Dr. Acâc el-Hatib'in yayını görmüş, Hadiste Nasih-Mensuh üzerine yönelmişim. İbn Şâhin'in K. en-Nâsîh ve'l-Mensûh'unu, Diyanet İşleri Başkanlığı bastırarak yayına hazırlamışım. Önümüzde de Şerefu Ashâbî'l-Hadis gibi güzel ve mükemmel başarılı bir örnek de vardı. Amman'da, Şuayb el-Atnavut ve öğrencilerinin tahkik merkezini bir saat kadar gezebildik. Otuz beş seneden bu yana yapılan çalışmaları duyduk. Bazı eserleri gördü. Her çalışmanın eksikliği olabilir. Ama, bir kurumun 35 yıl aynı hizmeti sürdürmesi tebriğe şayan bir husustur.

Konya'da böyle bir hizmete bismillah dedik. Paramız yok, imkanımız yok. Ama iyi niyetimiz ve arkadan gelecek genç kadromuz mevcut. Türkiye'nin elli seneye yakın bir tahkik an'anesi de vardır. İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin değerli çalışmaları elimizdedir. Prof. Dr. Hatiboğlu'nun, tecrübelerini -Allah nasip eder Konya'ya taşırırsak-, istidatlı genç arkadaşlar da meseleye omuz verirse, mevcutlara göre daha farklı hizmetler burada verilecek; özellikle Türk-İslâm kitabiyatının, Osmanlı Türkçesiyle yazılı eserlerin de tahkiklerine zaman ayrılacaktır.

Halen üç elemanımız Amman'da, söz konusu alimin ilgisi ile, tahkike yönelmiş bulunmaktadır. İki hadis asistanı ve bir yüksek lisans öğrencimiz dil problemlerinin halli yanında, metin ve kültür tahkiki tekniklerini de uygulamalı olarak göreceklere. Ayrıca bu gençlerden ikisi, İbranca öğrenimine de başlamıştır. Allah başarı verirse, bu elemanların sayısı artarsa, tahkikli neşir, ecdâdımızın yazma halindeki Türkçe eserlerindeki yayımlama; bir tür kültür envanterimize katkı, inşaallah faydalı olacaktır.

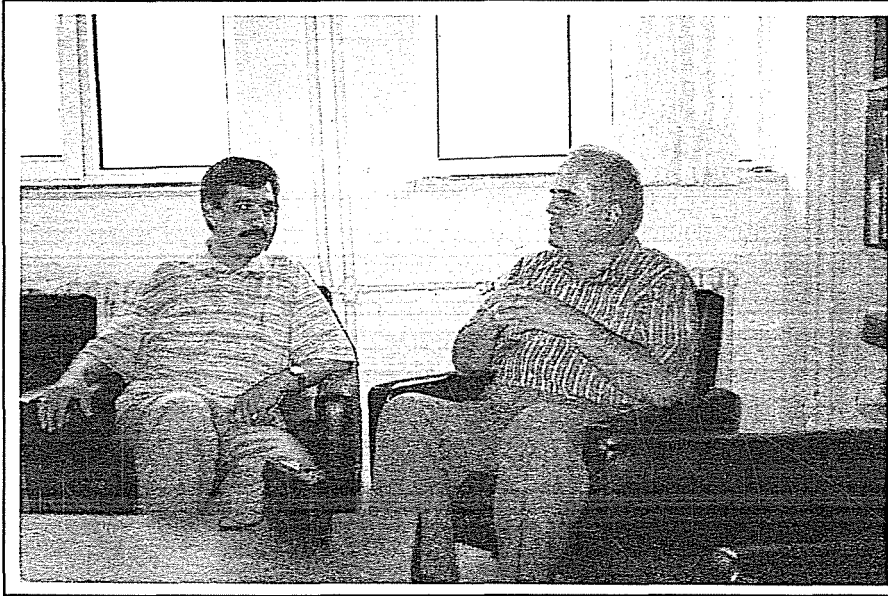
H. Uysal: *Osman Ergin'in "Türkiye Maarif Taribi" ve İ. H. Uzunçarşılı'nın "Osmanlı Devletinin İlmîyye Teşkilatı" adlı eserlerinde, Fatih döneminde medrese programına Şerh-i Mevâkıf ve Hâşiye-i Tecrid derleri konulduğu, ayrıca ilk kez akli ve nakli ilimler tasnifi yapılarak medreselerde her ikisine de yer verildiği. Kanûni döneminde ise Fatih'in Sabn-ı Semân medreselerinde olmayan yeni ibtisâs bölümleri açıldığı.*

Tıp, Riyaziye fakülteleri ile en yüksek kısım olan Dâru'l-Hadis medreselerinin kurulduğu belirtilmektedir.

Ancak medreselerin gerilediği dönemlerde anılan derslerin "felsefiyâtır" denilerek gereksiz sayıldığı ve yerlerine Hidâye ve Ekmel dersleri konulduğu ifade edilmektedir.

Ayrıca Mübabat Kütükoğlu'nun Tarîh Enstitüsü Dergisi'nde İstanbul Medreseleriyle ilgili bir makalesinde de, "16. yy.'da medreselerde riyaziye ve tabii ilimlerin terkinden sonra, 18. yy. sonlarından itibaren tefsir ve hadîs tedrisi de ibmale uğramıştır" denilmektedir.

Siz, günümüzde de paralellik kurarak, anılan yaklaşımları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türkiye Eğitim Tarihi ve İslam İlimleri Tarihi, ayrı ayrı ihtisas alanlarıdır. Bu alanlarda, Türkiye'de bol sayıda uzmanın bulunduğu da söylenemez. İkinci bir önemli nokta; yeni kurulan devletin politikası gereği, 1920'li yıllardan günümüze kadar, varsa eğer alanın elemanlarının,

tarafsız değerlendirme yapıkları da şüphelidir. Bütün kurumlarda olduğu gibi, ilim hayatında da, Osmanlı dönemlerini, özellikle de Cumhuriyete yakın dönemleri kötülemek modadır. Ama artık Osmanlı ve devleti, hânedarıyla birlikte dışlandığı dönem, bir asra yaklaşmıştır. Dolayısıyla, nefrete gerek bulunmamaktadır. Bizim kurumlarımızın, tarihleri otuz-kırk yıllık değildir. Eskiği kötülemek, bizim onlara mensûbiyetimizi ortadan kaldırmaz.

Bunları şunun için söylemekteyim, bu kötülemeler sebebiyle, en çok üzerinde durulan husus, Osmanlı ilim dünyasının teknik bilimlere ve sanatlara gereken ilgiyi göstermediği şeklindedir. Bunlar tamamen yanlıştır. Hayatın her safhasında kendisine gereken tekniği, üretmiş ve uygulamış olan Osmanlı için, Cumhuriyet dönemini yüceltme adına,

hikâyeler uydurarak, kötölemek, gerçek ilim tarihi adına olumsuz bir tutumdur. Temmuzun ilk günlerinde, bir özel kanalda seyrettiğim, ilimler tarihine ait tarafsız bir belgesel, dünya astronomi tarihini anlatıyordu. Dizinin büyük bir bölümünde konu, "İstanbul Rasathanesi" idi. Burada, Takiyüddin isimli bir bilginden, rasathaneden ve onun geliştirdiği dünya üniversite ve rasathanelerinde kullanılan araç-gereçten söz edildi. Göğsümüzü kabartan, yanlışları düzelten bir programdı bu. Ben inanıyorum ki, ilimler tarihinde yapılacak alan araştırmaları, Osmanlı dönemi devletimizin, teknik, matematik, biyolojik ve kimyasal alanlarda da, üreten ve ihtiyaçlarını gideren bir yapıya sahipti.

Medrese ile alay edilir. O medresenin ilmi ve tekniği ile ülke sınırları genişledi. Dünyaya insanlık, ahlâk ve adalet götürüldü. Günümüz öğretim kurumlarının, dünyaya verdikleri ne ise, bunlar eski dönem ile karşılaştırılabilir. O zaman ilim adına gerçek değerler ortaya çıkar. Bugün, askerlik yaşı gelen öğrencinin, otomatik olarak tecili yapılıır. Kurumlar yılda iki kez bu işlemi yapar. Dün, alay konusu olan medresede bu iş, askerî kurumlardan gelen bilim adamlarının, özel sınavları sonu belirlenir; tecile hak kazananlar tecil edilir, başarısızlar da Topkapı askerlik dairesince orduya alınırlardı. "Matbaa şu kadar yüzyıl sonra geldi" gibi, ham çıkışlarla o dönemin bilim hayatı değerlendirilemez. Aynı ölçüleri bugünün aydınına uygulayalım. Onların "istemezük"lerinin boyutunu âdilce ortaya koyalım.

Medrese, gerektiğinde kendisini yenilemiş, programlarını geliştirmiştir. Hatalar olabilir. Bugün, ülke çapında görülen: "sayısal çalışmaları ön planda tutan zihniyete ne demelidir?" Konya'da, YÖK başkanına, "TÜBİTAK" gibi, fikrî ilimlerin, tarih, felsefe ve din bilimlerinin bir kurumu olacak mı?" sorusunu sordum. "Ülkemizde fikrî ilimler alanındaki ürünler, dünya standartlarına uygun olduğu halde, devlet bu yöne hiç eğilmemektedir" dedim, sebebini sordum. "İstatistikler öyle demiyor ama" cevabını aldım. Söz gelişi, yüz sene sonra, ülkede sözel ağırlıklı çalışmalar hız kazanıp, dünya çapında başarı, sözel ile sayısalın izdivacından elde edilse, bu geçmiş hatalı dönem ciddi şekilde eleştirilecek midir? Hiç zannetmiyorum. Değerlendirmelerde insafı olmak, hem ölenlere, hem sağ olanlara saygı demektir.

Eğer tarihte, hadis ilimleri aleyhine bir kayma olmuşsa, bugün bu telâfi edilebilir. Önce uzmanlığa değer vermek, sonra da, piyasaya özel olarak atılan, alanı bilmeyen yüksek konuşanları, insafa davetle işe başlamak gerektir. Herkes edepli olmalı. Bilmediğimiz alanla, ilgilenmemeliyiz. Öğrenmek için ilgilenmeliyiz. Tamamen uzmanlık alanı olan konuları, milletin önüne getirip, "Ya! İşte bunu sadece ben bilirim!" bezirgânlığından kurtulmalıyız. Bu. fertlere düştüğü kadar, devlete de düşen, bir ilme hürmet eylemidir.

H. Uysal: *Enin Bey'in "Tarîhçe-i Tarîk-i Tadrîs"de belirttiği şekliyle klasik on iki dereceli medrese sisteminde son kademe Dâru'l-Hadis'lerdir. Siz bir hadis tarihi yazarı olarak bu durumu Osmanlı dönemi hadis edebiyatı tarihi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Ayrıca anılan durumla, Osmanlı dönemi hadis kitâbiyatının oldukça zayıf olduğu yönündeki yaklaşımları bağdaştırmak mümkün müdür?

Prof. Mehmed S. Hatiboğlu beyin, zaman zaman yazdığı bir tespiti vardır. Aynı cümlelerle olmasa bile onun görüşü şöyledir: "Ülkemizin ilim ürünleri henüz sağlam bir envantere kavuşmamıştır. Bu tespit çok doğrudur. Türk insanı, Arapça ve Farsça ile çok az yazmıştır. Dolayısıyla, onun az sayıdaki kitapları İslam dünyasında şöhret bulmuş, ama Türkçe yazdıkları, eğer basılı değilse kütüphanelerde kalmış, sadece uzmanlara hitap edebilmiştir. Bu noktadan hareket edersek şunları söylemek mümkündür: Ülkemizdeki ve bütün Osmanlı mülkündeki Dâru'l-Hadis sayıları henüz sağlam olarak tespit olunmamıştır. Bunların bir çoğu yıkılıp gitmiştir. Fas'tan İran sınırına, Kırım'dan Yemen'e kadar on milyon kilometrekarelik bir mülkte, Daru'l-Hadislerin önce tespiti gerekir. Sonra, Anadolu ve Rumeli'ye has olanlar araştırılır. Bunlar, Evliya Çelebi'nin verdiği sayılar esas alınırsa pek çoktur. Ama onun mübalâğa ettiği de düşünülmemektedir.

Söz gelişi Konya'da bugün ayakta olan bir tek İnceminareli Daru'l-Hadis vardır. Şer'iyye sicillerinde en az iki daru'l-hadis daha geçer. Vakfiyeler ve şer'iyye sicilleri yardımıyla, onların işleyiş tarzları; gelirleri, giderleri, işletme yöntemi belirlenmelidir. Bugünün hadisçileri böyle diri mevzular yerine, fantastik konularla iştigal etmektedir. Gerçek ilim tarihçisi, dil bilen hadisçiler için bu alan henüz bâkirdir. Uzun ve yorucu bir mesâi gerekmektedir. Dağınık malzemenin, yıllar boyu sabırla dip-köşe aranması lazımdır. Bu ise, akademik kademeleri bir an önce tırmanma isteğindeki gençlere cazip gelmemektedir.

Bir zamanlar, el-Bidâye ve'n-Nihâye'deki eğitimle ilgili anektodlara, şahıslara, kitaplara, kurumlara merak sardım, satır satır bilgi aradım. Çok hoş bilgi kıvrımları buldum. Ama bunların itmamı için yıllar gerekmekteydi. Başka işler çıktı, onları boşladım. Böylesine sabırlı bir araştırma, özellikle alanımızın dışındaki eserlerde yapılacak bir tarama, hadis tarihine çok geniş bilgiler getirecektir. Dâru'l-Hadis müderrisliği kadroları, alimi Anadolu kazaskerliğine, oradan Rumeli kazaskerliği, oradan da Şeyhülislamlık makamına götürürdü. Bunun bir de alt kademeleri vardı. Sühte, muid, yirmili, kırklı, altmışlı... medreselerde hocalık yaparak başarı gösterenler, kadroların en üst kademesine kadar gidebilirlerdi.

Çok büyük coğrafyadaki uzun yılları, Osmanlı dönemi olarak kabul

edersek, Arap, Türk birçok yazarın eserini bizim dönemimiz içinde değerlendirecek, çok fazla sayıda eser meydana çıkar ve "azlık iddiaları" çürütülmüş olur. Ama sadece Osmanlı mülkü tâbiri ile, Anadolu ve Rumeli kastedilirse, kütüphaneler neler verecek bilmemekle beraber, böyle bir önyargının da varlığını bilmekteyiz. Şekâik en-Nu'mâniyye türü envanter eserlerde, Keşf ez-Zünûn'da, Bursalı Tahir beyde, hadis kitaplarının takibi, belki de bu fikri biraz değiştirecektir. Ama asıl gerçek sonuç, bütün kütüphanelerimizin iyi bir hadis dökümünün yapılmasıyla ortaya çıkacaktır. Bu da değerli ve teşvik edici bir çalışma olur. Eğer millet olarak hadise/sünnete az emek vermişsek, günümüz ve ilerisi için daha çok çalışarak, bu alana yüklenerek açığı kapatmalıyız.

H. Uysal: *Siz Konyalısınız. Konya'da yaşıyorsunuz ve Selçuk Üniversitesi'nde öğretim üyesisiniz.*

Konya'nın eğitim tarihi açısından zengin bir geçmişe sahip olduğu, Selçukluların Konya'yı payitabı yaparken Alaaddin Tepesi'nde, sarayla cami arasında, bir anlamda kentin kalbinde. "Medrese-i Sultanîyye" adıyla bir eğitim kurumu kurdukları bilinmektedir.

Konya'da ilim ve irfanın her zaman değer bulduğunu, örneğin Necmeddin Râzî'nin "Mirsâdu'l-İbât" adlı eserini beğenen Alaaddin Keykûbat'ın, kitabın kelimelerini saydığını ve her kelime başına, yazarma bir altın ibsan ettiğini tarih kitapları yazmaktadır.

Selçuklular, Karâmanoğulları ve Osmanlılar döneminde Konya'da çok sayıda eğitim-öğretim kurumunun bulunduğu, şebirin, Türk âlimler, İranlı şairler ve Arap düşünürler için bir câzibe merkezi olduğu da ifade edilmektedir.

Örneğin, Osmanlı'nın son döneminde, 1910'da yayınlanan bir istatistiğe göre, İstanbul'da 278, Bursa'da 326, Konya'da ise 576 medresenin bulunduğu belirtilmektedir...

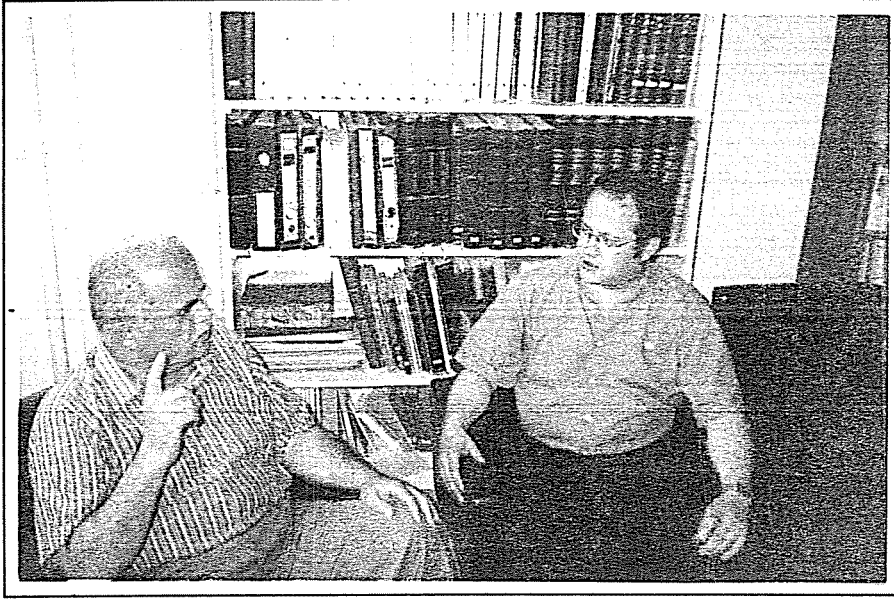
Siz, Cumhuriyet döneminin önemli bir kesitini bu şebirde ilim ve irfanla geçirmiş bir âlim olarak, Selçuklu, Karâmanoğlu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin ilim tarihi açısından genel bir panoramasını çizebilir misiniz?

Böyle bir soruya ancak, sözkonusu zaman dilimlerini, eğitim ve öğretim açısından uzmanlık derecesinde tanıyan bir âlim cevap verebilir. Ben, Selçuklular döneminde, Konya'nın başkent olduğunu, ilme, sanata değer verildiğini, teferruatını şimdi hatırlamadan biliyorum. Medrese-i Sultânî'nin, mahiyetini bilmemekteyim. Mirsâdu'l-İbâd'a verilen, te'lif hakkı da çok iyi. Ama ben bugün böyle bir durum olmadığını bilmekteyim. Konya'da 576 medresenin bulunduğu ve hem de 1910 tarihindeki bir tespit bu rakamı verdiği biraz zor anlaşılacak husustur. Çünkü, o zamana yakın dönemdeki ilim kurumlarını biz bilmekteyiz. Mekan olarak da,

Hükümet binası ile, Alaaddin Tepesi'nin eteğine kadar olan bölüm, medreselerin binalarının olduğu yerlerdir. Buraya da öyle bir sayı sığmaz. Ayrıca, Köprübaşı'nda, İsmet Paşa Okulu'nun arkasında ve şimdiki merkez PTT binasının bulunduğu yerlerde medrese varmış. Onlardan, harap olanları biz çocukluk yaşlarımızda gördük. En fazla elli öğrenci kapasiteli kurumlardır bunlar. Meselâ beylikler dönemine ait bir medrese kalıntısı bugün, Piri Mehmet Paşa Câmii kuzeyinde görülür. Her odaya bir öğrenci hesaplanırsa, nihayet yirmiyi geçmez mevcut. Bu konuların üzerinde çalışan ve doktora hazırlayanlar olmuştur. Konya sözüyle: Antalya, Isparta, Burdur, Afyon'un bir bölümü gibi geniş bir alan kastedilse dahi böyle bir sayı bana mübalağalı gelmektedir. Köylerdeki Sıbyan okullarını hesaba katarsak, hepsini birden eğitim kurumları olarak görürsek, o zaman bu söz doğru olabilir.

Kısaca söylemek gerekirse, söz konusu dönemlerde milletimiz, yönetimiyle, millet fertleriyle, ilme özellikle de dinî ve matematik bilimlere, dünya hayatında insana gerekli zanaat ve sanatlarla meşgul olmuşlardır.

Bazılarının zannettiği gibi, günümüz sadece "ilim çağı" değildir. Her milletin hayatında, ilmin ön planda tutulduğu ilim çağları vardır. Ve o çağlarda, onlar ilmi en üst değer olarak görmüşlerdir. Bize düşen ise, eskiyi bilerek, yeniyi değerlendirerek, geleceği kurmağa çabalamaktır.

S. Köse: *Lisans ve lisansüstü dönemdeki öğrenci arkadaşlara neler tavsiye edersiniz?*

Lisans öğrenimini tamamlayan fakülte mezunu, eğer son yılda, bir anabilim dalını sevip, onda çalışmaya karar vermişse, fakülteyi bitirdikten sonra, İslâmî ilimlerdeki müktesebatını bir kontrol edip pekiştirmeli; Kur'ân, Hadis ve İslâm Tarihi ile, kurumlarıyla olan irtibatını, az da olsa

sürdürürken, yöneldiği alanla ilgili çalışma sürecine girmelidir.

Bir nefis muhasebesi faydalıdır: lisan durumumuz nedir? Kur'an'ı tanıyor muyuz? Hadis ve sünnetle/rivayet ilimleriyle aramız nasıl? Tarih, felsefe, sosyal bilimler biliyor muyuz? Bu hesaplama müspet ise, artık, anabilim dalındaki hocalarla daha yakın olunmalı; Türkiye ve dünyadaki meslektaş arkadaşlarla ve alanın büyükleriyle irtibat kurulmalıdır. Bu, mektupla veya daha farklı yollarla olabilir. Küçük bir indeks defteri, veya başka usuldeki bir arşiv, dünyadaki meslek mensuplarının özelliklerini biriktirmemize yarar. Zaman zaman oraya bilgiler koymalıyız. Gerekirse bu hocaların resimlerini temin de iyidir. Mutlaka ilgili bilim dalındaki neşriyat, büyük ve çok ciltlikler hariç, alınmalıdır. Önce el kitapları, sözlükler, alanın teknik kitapları, zamanla öğrencinin küçük kütüphanesini oluşturur.

Batı dili ve Arapça işi, üst düzeyde halledilmeli, bu dillerle irtibat hiç kesilmemelidir. Kesilirse, zamanla zayıflama mukadderdir. Ders ve seminer sahnelerinde zora talip olup, iyi çalışmalar yapılmalıdır. Yasak savma, kolayına kaçma öğrenciye fayda sağlamadığı gibi, büyükleri de sebepsiz yere meşgul eder. Seçilen tez konularının, ayağı yere basmalı; müddeti içinde bitirilebilecek, bilim dalıyla doğrudan ilgili, çalışılabilecek konular olmalıdır. Öğrenci projesindeki çerçeveyi taşmamalı, manasız malzemeyle tezini doldurmamalıdır. Tez, alana bir şeyler getirmelidir. Öğrenci, fikir yürütmeyi, konuyu büyük bir sabırla/vukulla işlemeyi bilmelidir. Danışmanıya iyi irtibat kuran bir öğrenci, çok istifade edecektir. Unutmamalıdır ki, bugün yüksek lisans, belki de otuz sene öncesindeki seviyeye nispetle, lisans dönemindeki eksikliklerimizin giderilmesine tekabül etmektedir.